

УДК 316.74

І.В. ШАПОШНИКОВА

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ СУЧАСНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Автор у статті висвітлює результати проведеного соціологічного дослідження соціальної інтеграції сучасної української молоді. Удосконалено концепцію соціального виключення. Визначено шляхи подолання соціальної дезінтеграції сучасної молоді. Виявлено основні суперечності соціальної інтеграції української молоді у сфері праці.

Ключові слова: студентська молодь, інтеграція, суспільство, цінності, вищий навчальний заклад, сфера праці.

Постановка проблеми. Молодь як особлива соціально-демографічна група вважається найбільш динамічною частиною суспільства й характеризується специфічною роллю та місцем у системі громадського відтворення і соціального розвитку країни загалом.

Реалізуючи відтворювальну, інноваційну й трансляційну функції, кожне нове покоління інтегрується до суспільства, заповнюючи різні позиції в його структурі. Під соціальною інтеграцією молоді розуміється, по-перше, характер взаємозв'язків між суспільством як цілим і молоддю як його частиною, такі зв'язки виникають у процесі включення цієї соціально-демографічної групи до соціальної структури й спрямовані на підтримку та відтворення стійких громадських стосунків і цілісності суспільства; по-друге, сукупність процесів, що визначають різні форми внутрішньогрупової єдності молоді. Тому інтеграція охоплює два паралельні процеси: механічне включення до соціальної спільноти та усвідомлення себе частиною цієї спільноти. Молодь – це частина населення, свідомість якої є особливо вразливою в епохи криз. Її життєвий досвід недостатній і уявлення про морально-етичні цінності нестійкі. Проблеми, що виникають, посилюються психофізіологічним дисбалансом, наявністю “дорослих” потреб і бажань за відсутності адекватних матеріальних можливостей. Тому проблеми інтеграції сучасної молоді до суспільства є надзвичайно актуальними в умовах сьогодення.

Соціальні проблеми молоді розглядалися такими науковцями, як С.Н. Іконнікова, В.Т. Лісовський, Б.Ц. Урланіс, В.А. Чупров. Значний внесок у вирішення цього питання зробили провідні українські соціологи: В.Л. Арбеніна, В.І. Астахова, В.С. Бакіров, Л.М. Завацька, Є.А. Подольська, С.В. Порев, О.Л. Скідін, Л.Г. Сокурянська, О.О. Якуба [1; 2; 5]. Водночас недостатньо висвітленими залишаються питання, пов'язані із вивченням особливостей сучасної інтеграції студентської молоді до суспільства.

Мета дослідження – визначити особливості соціальної інтеграції сучасної студентської молоді.

Виклад основного матеріалу. На емпіричному рівні інтегрованість молодого людини до суспільства визначається мірою її включеності до громадських структур і мірою внутрішньої самоідентифікації з ними шляхом інтеріоризації цінностей і норм цієї структури. Відомо, що інтеграційні процеси не однаково проходять у стабільних суспільствах, у суспільствах, що реформуються і тим більше в кризових суспільствах. Криза, що охопила всі сфери життєдіяльності українського суспільства, позначалася й на механізмі громадського відтворення. Різке посилення соціальної диференціації, зміна структури громадських відносин й інтенсивні контакти сучасного молодого покоління української молоді з новими соціальними посередниками, нехарактерними для соціалізації минулих поколінь, зумовлюють значні міжпоколінські відмінності. По-перше, в умовах соціальної трансформації молодь частіше заперечує досвід старших, ніж його засвоює. Це змінює форму спадкоємності вже в першій ланці відтворювального процесу. По-друге, соціально-економічна криза погіршила становище найвразливіших груп населення, до яких належить молодь, і поставила її в конфліктну суперечність із суспільством, що не могло не вплинути на характер відтворення. По-третє, у суспільстві досі не склалося чітке уявлення про моделі розвитку. Природно виникає запитання: наскільки пристосовані в умовах нестабільності чинні концепції соціальної інтеграції, у яких наявні чимало вразливих місць, давно помічених вітчизняними й західними соціологами. Створення нової моделі відтворення безпосередньо залежить від вирішення двох принципових питань. Перше з них полягає в тому, чи всі структури і стосунки можуть і мають бути відтворені молодим поколінням? У які структури інтегрується молодь, що вона обирає своїм орієнтиром і з чим вона себе ідентифікує? Відповіді на ці запитання доленосно впливають на розвиток і власне молоді, і суспільства в цілому. Друге питання стосується здатності сучасного молодого покоління до соціального новаторства, його готовності бути не лише об'єктом більш-менш успішних інтеграційних стратегій, але й суб'єктом, що прискорює або уповільнює спрямованість цього процесу. На перший погляд, під час аналізу соціальної ситуації, що склалася сьогодні в Україні, де поглиблюється криза, посилюється соціальна напруженість і порушується процес соціальної взаємодії, навряд чи можна вести мову про соціальну інтеграцію. Якщо наслідувати Т. Парсонса, то стан інтегрованості передбачає наявність упорядкованих безконфліктних стосунків усередині соціальної системи, основними найважливішими характеристиками якої визнаються “стабільність” і “соціальний порядок”.

Водночас не можна не помітити, що реформування українського суспільства здійснюється шляхом подальшого ускладнення соціального устрою, посилення структурної і функціональної диференціації. Цей процес відбувається в умовах зростання напруженості й соціальних конфліктів, неабиякою мірою сприяючи їх загостренню [8].

Проте відома й інша пропорція: зростання диференціації багаторазово підсилює і взаємозалежність, і потребу в інтеграції. Завдання подолання дезінтегровувальних тенденцій і виходу з конфліктної ситуації в Україні актуалізують необхідність інтеграції різних громадських структур, зокрема й молоді щодо збереження цілісності та стабільності суспільства. Тому основною детермінантою стабілізації виступає не прагнення до безконфліктного суспільства, а керованість конфліктів від дезінтеграції до соціальної інтеграції.

У цьому контексті, як ми бачимо, примирилися два, здавалося б взаємовиключних процеси інтеграції і конфлікту. Можливість такого примирення обґрунтовується дещо відмінним від традиційного парсонівського розуміння сенсу інтеграції не як стійкості й незмінності, а як способу вирішення соціальних конфліктів, одного з можливих і найбільш бажаних шляхів виходу суспільства зі стану кризи. Молодь у процесі свого становлення як суб'єкта соціального відтворення вступає в конфлікт із соціальною системою на всіх її рівнях. Причому якщо в умовах соціальної стабільності конфлікти, як правило, мають локальний характер і зосереджуються переважно на макрорівні, то в суспільстві нестабільному відбувається їх ескалація до макрорівня, тобто суспільства в цілому. Усе різноманіття конфліктів, котре виникає між молоддю й суспільством, умовно можна звести до трьох основних типів: вікова нерівність соціального статусу молоді і пов'язані з цим суперечності включення її в різні сфери суспільства; невідповідність цілей та інтересів молоді в цілому або окремих її груп багатьом чинним інституціональними нормам, а також суперечності між прагненням молоді реалізувати свій інноваційний потенціал і консерватизм інститутів соціалізації; стан напруженості або протистояння молодіжної субкультури традиційній культурі [7].

Таким чином, пошук шляхів виходу з конфліктного стану підказує дві можливі моделі вирішення конфліктів. У результаті реалізації першої відбувається інтеграція, досягається консенсус. Інтеграція в такій моделі реалізується у двох формах: за допомогою конформізму молоді, знаходження загальних підстав консолідації, що є позитивним способом вирішення конфлікту, що, однак, не залишає можливостей для соціального новаторства; через інноваційну діяльність молоді, що передбачає згоду зі схвалюваними цією культурою цілями, але заперечує соціально схвалювані способи їх досягнення й активізацію інтеграційних процесів. Друга модель – подолання конфлікту у формі диференціації, за якої також можлива соціальна інновація молоді, що зумовлює стабілізацію суспільства. У цьому й полягає позитивний аспект диференціації. В іншому випадку, коли переважають руйнівні тенденції, диференціація супроводжується процесом виключення молоді й дезінтеграцією соціуму. За формою ця модель також варіативна й виявляється у формі ескапізму, відходу від дійсності, здійснюваного, зокрема, як добровільна маргіналізація, індивідуальний або груповий розрив із суспільством.

Часто таке добровільне виключення виявляється в різноманітних контркультурних явищах як виклик конформізму; у формі делінквентної або кримінальної девіації як відкритий протест. У другій моделі об'єднуються процеси, протилежні інтеграційним, які супроводжуються відторгненням частини молоді, її виключенням з так званого офіційного суспільства. Залежно від спрямованості цього процесу молодь або інтегрується в суспільство, тобто розподіляється в системі соціальних зв'язків, затверджується в структурах і самоідентифікується з ними, або виявляється відторгнутою соціальною групою [10]. Відповідальність за безуспішні інтеграційні процеси покладається на суспільство, яке в особі соціальних інститутів шляхом неадекватних дій, конфліктів з інтересами молоді, перешкоджає її самореалізації, сприяючи тим самим її соціальному виключенню. Під соціальним виключенням, таким чином, розуміють соціальні наслідки розвитку соціальних перешкод, з якими стикаються індивіди й групи в ході взаємодії з чинною соціальною системою. Поглиблений аналіз дає змогу вбачати витоки цієї концепції, які, очевидно, базуються як на теорії класів К. Маркса, так і на стратифікаційній теорії М. Вебера.

Це означає, що становище груп відносно оперативно-тактичних завдань визначає можливість затверджувати і відстоювати соціальні права, за якими фактично знаходиться система розподілу влади й впливу, спрямована на обмеження життєвих шансів інших. Ось чому поняття “соціальне виключення”, особливо в зарубіжній літературі, використовується в поєднанні з веберівським “соціальним обгороджуванням”. Зазнавши ряду істотних конкретизацій під впливом праць Д. Голдторпа, Р. Дарендорфа, Г. Мертона, Р. Пенна, П. Смітта і деяких інших учених, сьогодні концепція соціального виключення дає змогу більш детально дослідити конфліктогенну взаємодію молоді з нестабільним суспільством і розглянути виключення в інверсному протиставленні процесу інтеграції.

Подальша розробка концепції соціального виключення і необхідність її емпіричної верифікації вимагала аналізу співвідношення цього поняття з такими відомими в соціологічній науці і, зокрема, в молодіжній проблематиці поняттями, як “вікова дискримінація”, “відчуження”, “маргіналізація”. Вони часто мають загальну основу, проте, за детальнішого вивчення, не є тотожними. Вікова дискримінація, відчуження, маргіналізація з'являються як складові процесу соціального виключення і виявляються в різних формах відторгнення молоді від суспільства. Це призводить до появи відторгнутих суспільством, виключених груп молоді з низьким рівнем соціального походження (низькостатусні й соціально непривілейовані групи, соціально-знедолені, соціально-нетипові). Таким чином, виключення розглядається у двох формах: як процес (молодіжна контркультура, групи ризику) і як соціальний статус, становище виключеної групи. Незважаючи на те, що виключення молоді зовсім не є метою суспільства, вектор соціальних перетворень, державна політика і діяльність соціальних інститутів від освіти до зайнятості можуть бути неусвідомлено спрямовані у бік обмеження

прав і можливостей цієї соціально-демографічної групи. Закономірні, але безуспішні спроби молоді інтегруватися в громадські структури ставлять її перед необхідністю пошуку альтернативних шляхів. Згідно з висновками Європейської комісії, що спеціалізується на цільових соціально-економічних дослідженнях, для індивідів і окремих груп соціальне виключення виражається в прогресувальній маргіналізації, економічних та інших поневіряннях, різних варіантах соціальної й культурної нерівності. Її наслідками є певні дисфункції у формі розпаду сімей, бездомності, злочинності тощо, а також зростаюча залежність цих категорій молоді від державної підтримки [11].

На макрорівні соціальне виключення характеризується дезінтеграцією, розривом соціальних зв'язків і втратою соціальної єдності. Молодь потрапляє в складну ситуацію вибору між самореалізацією за допомогою соціально-схвалюваних форм (навчання, праця) і самоствердженням у межах молодіжної субкультури, часто пов'язаними з правопорушеннями і дестабілізацією суспільства. Відбувається локалізація інтеграційних процесів в умовах нестабільності. А діалектичний взаємозв'язок двох тенденцій і домінування однієї над іншою регулюються за допомогою соціальної політики. Розглянемо основні суперечності соціальної інтеграції української молоді у сфері праці.

На відміну від часів командно-адміністративної системи, коли випускники отримували роботу виключно у державних структурах за розподілом відповідних профільних міністерств, та враховуючи особливості розвитку сучасної економіки країни, а саме значне зменшення державного сектора, що зумовлює відсутність запитів від державних підприємств, установ та організацій, на сьогодні більша частина потенційних робочих місць для працевлаштування студентів та випускників надається приватними підприємствами, установами й організаціями на конкурсній основі, однією із основних вимог яких є досвід роботи у відповідній сфері діяльності. Очевидною є невідповідність між потребами ринку праці та можливостями освітян навчати студентів згідно з новими вимогами й амбіціями самих випускників.

Згідно із результатами опитування, проведеного Інститутом Горшеніна серед українських студентів, проблема працевлаштування молоді є найбільш актуальною – 64,5% відповіли, що саме це питання турбує їх найбільше. Водночас лише кожен третій (29,1%) український студент задоволений життям в Україні та власними перспективами [9].

Кабінетом Міністрів України було видано Розпорядження “Про підвищення рівня працевлаштування випускників вищих навчальних закладів” від 27 серпня 2010 р. № 1726-р, згідно з яким Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України разом з іншими центральними органами виконавчої влади, до сфери управління яких належать вищі навчальні заклади, до 1 січня 2011 р. мало вжити заходів щодо утворення в складі вищих навчальних закладів (у межах чисельності працівників та обсягів їх фінан-

сування) підрозділів сприяння працевлаштуванню студентів і випускників вищих навчальних закладів.

Розподіл молоді у сфері праці все більше визначається її ставленням до різних форм власності. Хоча порівняно з 1990 р. кількість молодих людей, зайнятих у приватному секторі, зростає, а відтак, головним каналом інтеграції молоді у сферу праці залишається державний сектор. Дві третини молодих людей продовжують працювати на державних підприємствах. При цьому оцінки престижу роботи в держсекторі нижче, ніж зайнятість на підприємствах інших форм власності. Причини подібної суперечності – у прагненні молоді до стабільності, надії, пов'язані з державними підприємствами. Ясно, що стан молоді на підприємствах, де не виплачується заробітна плата і де існує значна загроза банкрутства, навряд чи можна назвати стабільним.

Матеріальний стан молодих українців досить незначно залежить від результатів праці, рівня освіти і кваліфікації. Розмір доходу визначається формами власності, коли, наприклад, рядові банківські службовці отримують в десятки разів більше, ніж висококваліфіковані інженери на держпідприємствах. Більшість молоді не вважає отримувану заробітну плату справедливою. Тому багато молоді вважає за краще працювати на державних підприємствах, не обтяжуючи себе роботою, а заробляти на стороні. Подібне явище свідчить про те, що реальна трудова діяльність молоді в держсекторі не забезпечується відповідними цілями.

Аномія, що стрімко поширюється, призводить до відчуження молоді від праці з наступним відпливом, виключенням все більшої кількості груп з трудової сфери. Розуміючи під відчуженням розриви між молодими людьми як суб'єктами праці та їх трудовими функціями, до відчужених груп можна віднести ту частину молоді, можливості трудової самореалізації якої обмежено. Системна криза звузила сфери використання кваліфікованої праці передусім у масових професіях. Як наслідок, половина молодих людей працює не за фахом, не має можливості підвищити кваліфікацію, реальну заробітну плату й просунутися по службі [6].

Тому виникає інша проблема, пов'язана з отриманням другої спеціальності. Найчастіше вибір падає на різні види економічної освіти, що асоціюється в масовій свідомості з престижним становищем, але водночас вимагає чималих коштів на її здобуття.

При цьому грошові витрати не дають бажаного результату, бо попит на ці спеціальності знижується і молодь все одно залишається без роботи. Небезпечними соціальними наслідками загрожує незатребуваність досить високого трудового потенціалу сучасного молодого покоління. Кожен третій безробітний – молода людина віком до 30 років.

Незважаючи на деяку стабілізацію молодіжного безробіття в останні два роки, вона залишається значущим чинником соціального виключення значної групи молодих людей. Якщо в економічно розвинутих країнах з цією проблемою стикаються в основному низькокваліфіковані робітники,

то в Україні – освічені, дипломовані фахівці. Особливого розмаху набуло приховане безробіття. Вимушені простої і відпустки без збереження заробітної плати, скорочені робочі тижні – доля четвертої частини працездатної молоді [6].

Це означає, що кожна четверта молода людина стоїть перед загрозою соціального виключення. Таким чином, внаслідок цих процесів відбувається духовна й професійно-кваліфікаційна деградація частини молоді як суб'єкта праці, виражена в депрофесіоналізації, а також зміна відчуженої функції у формах девіації. Її яскравим прикладом є кримінальний бізнес. Таким чином, ми спостерігаємо явний конфлікт між інтересами молоді й реальними можливостями соціальної мобільності. Як відомо, зниження статусу в одній сфері часто провокує низхідну мобільність в інших сферах. Тому немає впевненості, що зростання цих непривілейованих прошарків не призведе до зміцнення андеркласу як постійного джерела соціальної нестабільності. Не менш суперечливо проходить процес інтеграції молоді і в недержавний сектор економіки. Все менше молоді хотіло б займатися колись популярною “комерцією” і вуличною торгівлею. Загальмовано прагнення молодих людей працювати на спільному підприємстві або в іноземній фірмі. Наявний на початку 1990-х рр. підйом підприємницької діяльності, з якою молодь пов'язувала втілення мрії про економічну самостійність, поступово пішов на спад. Така поведінка молоді суперечить новаторській суті цієї соціально-демографічної групи, її прихильності до усього нового й передового, зокрема і в галузі ринкових стосунків. Результати досліджень свідчать, що така невід'ємна характеристика молодості, як готовність не лише до стрімких змін, але й до ризику, наявна сьогодні лише у п'ятій частини молодих українців. Перевагу надійності й спокою віддають 60% молодих респондентів. У чому причина такої невластивої молодому віку поведінки? Передусім у більш зрілому і раціональному ставленні сучасної молоді до ринку. Ейфорія з приводу миттєвого досягнення успіху і багатства, хоча й повільно, але проходить разом з часом, коли це вдавалося порівняно легко. Ніші у великому й малому бізнесі зайняті, і пробитися туди молодій людині надзвичайно важко. Міра ризику сьогодні вкрай висока. На карту все частіше ставиться не лише добробут, але й життя. Більшість (65%) тих, хто спробував себе на теренах приватного підприємництва, розчарувалися [9].

Емпіричні дослідження фіксують явну суперечність між прагненням молоді до ринку і зростальним розумінням неможливості включитися в ринкові стосунки, дотримуючись задекларованих суспільством і його ідеологами вимог. Проте молодь, якій пощастило, створює нехай невелику, але по-справжньому успішну групу, референтну для більшості молоді. Як правило, це ті, хто успадкував соціальне становище колишньої радянської еліти, що плавно перейшла в розряд нового керівництва, банкірів і бізнесменів.

Основній же частині молоді, включеній у недержавний сектор, належатимуть другорядні ролі й некваліфікована робота в інфраструктурі бізнесу. Не бажаючи працювати на державних підприємствах і не зумівши посісти високі позиції в комерційних структурах, більшість із них вимушена піти кримінальним шляхом. Саме ця частина молоді становить потенціал соціального виключення.

Економічно не вигідне становище нинішнього молодого покоління пов'язано з тим, що проведена на початку 90-х рр. XX ст. приватизація здійснилася без його реальної участі [11].

З причини малоліття молодь, втім, як і основна частина українців, опинилася осторонь від поділу власності. Відсутність у молодих людей первинного капіталу й жорстокі закони стихійного ринку відобразилися і у свідомості, і в реальній поведінці у сфері праці.

Для побудови типології інтеграційної поведінки української молоді використано основні принципи, закладені в класифікації девіантної поведінки Мертона, що дають змогу поєднати в єдиному процесі схвалювані суспільством цілі інтеграції і соціально схвалювані способи їх досягнення. Відповідно до розглянутої вище концепції виділяють такі основні типи інтеграційної поведінки: конформна, девіантна, інноваційна, що посідає проміжне становище між ними [3].

Аналіз результатів соціологічних досліджень свідчить про досить стійкий характер розподілу молоді за типами інтеграційної поведінки. Не можна заперечувати, що очевидна домінанта конформного типу поведінки є важливою передумовою стабілізаційних процесів в українському суспільстві. Незважаючи на те, що відносно висока сумарна питома вага різних форм девіантної поведінки в найбільш деструктивних своїх виявах (ретреатизм і заколот) має деяку тенденцію до зниження, підстави для занепокоєння зберігаються. У разі, якщо конфлікти, зумовлені цими формами поведінки, а також соціальні конфлікти, що провокують їх, не здобудуть раціонального рішення, значна частина молоді стане жертвою соціального виключення. Однак незначне зменшення частки інноваційного типу інтеграційної поведінки молодих українців не перешкодило йому залишитися на досить високому рівні, який є важливим чинником розширеного соціального відтворення. Проте при цьому необхідно потурбуватися про розвиток і поширення в суспільстві різноманітних форм молодіжних інновацій.

Висновки. Таким чином, зміна базових принципів організації життєдіяльності суспільства на пострадянському просторі призвела до модифікації поведінки всіх груп населення. Але молодь як найдинамічніша соціально-демографічна група легше адаптується до якісно нових обставин, а тому є лідером цього процесу. Виявляється різноспрямованість, диверсифікація зразків поведінки в молодіжній групі (пасивність, індиферентність, апатія, агресивність), при цьому залишаються незрозумілими базові цінності, орієнтації і стратегії поведінки молодих, тому вони вимагають додаткового наукового осмислення і подальших досліджень у цьому напрямі.

Список використаної літератури

1. Завацька Л.М. Особливості детермінантного впливу молодіжної субкультури на соціалізацію учнівської молоді / Л.М. Завацька // Практична психологія та соціальна робота / [голов. ред. О.В. Губенко] ; Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. – К. : Вид-во Науковий світ, 2009. – № 6. – С. 62–63.
2. Історична еволюція і сучасний стан соціології освіти // Соціологія освіти : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / [ред. О.Л. Скідін, І.М. Гавриленко]. – 2-ге вид., доп. та перероб. – Запоріжжя, 2005. – Кн. 1. – С. 34–35.
3. Мертон Р. Явные и латентные функции : пер. с англ. / Р. Мертон // Структурно-функциональный анализ в современной социологии : информ. бюлетень Советской социол. ассоциации. Сер. Переводы и рефераты. – М. : ИКСИ АН СССР, 1968. – № 6. – Вып. 1. – Кн. 1–2. – С. 56.
4. Молодежь в кризисном социуме / Р.Т. Насибуллин, А.А. Баимбетов, Г.А. Кабакович, Г.А. Хайруллин ; [под ред. Р.Т. Насибуллина]. – М. : Изд-во ИСИ РАН, 1998. – 106 с.
5. Порев С.М. Проблеми розвитку вузівської науки / С.М. Порев // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна : зб. наук. пр. / [голов. ред. Перський Євген Євфромович] ; Харківський нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Х. : Вид-во ХНУ, 2002. – № 534. – С. 48–53.
6. Проблема ефективного використання та професійно-технічної підготовки кадрів промислового сектору економіки України : доповіді міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 28–29 лист. 2007 р. : у 2 т. – К. : РВПС України, НАН України, 2008. – Т. 1. – 244 с.
7. Радаев В.В. Социальная стратификация / В.В. Радаев, О.И. Шкаратан. – М. : Аспект-Пресс, 1996. – 318 с.
8. Соціальний розвиток України: сучасні трансформації та перспективи / [С.І. Бандур, Т.А. Заяць, В.І. Куценко та ін. ; заг. ред. Б.М. Данилишина]. – 2-ге вид., доповн. і перероб. – Черкаси : Брама–Україна, 2006. – 348 с.
9. Студенти – образ майбутнього: міжнар. соціол. дослідження, жовтень 2010 р. – березень 2011 р. [Електронний ресурс] / Ін-т Горшеніна. – Режим доступу: <http://institute.gorshenin.ua/>.
10. Франселла Ф. Новый метод исследования личности: Руководство по репертуарным личностным методикам : пер. с англ. / Ф. Франселла, Д. Баннистер ; [общ. ред. и предисл. Ю.М. Забродина и В.И. Похилько]. – М. : Прогресс, 1987. – С. 61.
11. Шаульська Л.В. Стратегія розвитку трудового потенціалу України : монографія / Л.В. Шаульська ; ННАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2005. – 502 с.

Стаття надійшла до редакції 28.10.2012.

Шапошникова И.В. Проблемы социальной интеграции современной студенческой молодежи

Автор в статье освещает результаты проведенного социологического исследования социальной интеграции современной украинской молодежи. Усовершенствована концепция социального исключения. Определены пути преодоления социальной дезинтеграции современной молодежи. Выявлены основные противоречия социальной интеграции украинской молодежи в сфере труда.

Ключевые слова: студенческая молодежь, интеграция, общество, ценности, высшее учебное заведение, сфера труда.

Shaposhnikova I. Problems of social integration of modern students

An author in the article lights up the results of the conducted sociological research of social integration of modern Ukrainian youth. Improved conception of social exception. Certain ways of overcoming of social disintegration of modern youth. The eduuced basic contradictions of social integration of the Ukrainian young people are in the field of labour.

Key words: *student young people, integration, society, values, higher educational establishment, sphere of labour.*